

บทที่ ๔

อิทธิพลของหลักธรรมและคตินิยมในวรรณกรรมอีสานเรื่องหน้าผากไกลกะตัน ที่มีต่อวิถีชีวิตและสังคมชาวอีสาน

๔.๑ อิทธิพลของหลักธรรมและคตินิยมในวรรณกรรมอีสานเรื่องหน้าผากไกลกะตัน

ที่มีต่อสังคมชาวอีสาน

๔.๑.๑ อิทธิพลด้านประเพณีและวัฒนธรรม

จากการศึกษาทั้งหมดพบว่าวรรณกรรมอีสานเรื่องหน้าผากไกลกะตันได้เข้าไปมีอิทธิพลต่อพิธีกรรมหรือประเพณีหลายประการ ซึ่งอิทธิพลดังกล่าวสามารถที่จะพิจารณาได้ดังต่อไปนี้

(๑) ด้านประเพณี

สำหรับคำว่า ประเพณี คือ นิสัยสังคม หรือความประพฤติของสังคมที่กระทำซ้ำๆ อยู่บ่อยๆ จนเกิดความเคยชิน^๑ เป็นส่วนหนึ่งของวัฒนธรรม เกิดขึ้นจากความเชื่อและความคิดของคนเมื่อคนเชื่อหรือคิดอย่างไร ก็แสดงออกมาให้ปรากฏ^๒ หรือสิ่งที่นิยมถือประพฤติปฏิบัติสืบ ๆ กันมาจนเป็นแบบแผนขนบธรรมเนียมหรือจารีตประเพณี^๓ ซึ่งประเพณีในท้องถิ่นภาคอีสานที่ปรากฏในวรรณกรรมเรื่องหน้าผากไกลกะตันมีดังต่อไปนี้

ก. การสู่ขวัญ

มนุษย์มีความเชื่ออยู่อย่างหนึ่ง ซึ่งสืบมาแต่โบราณกาลว่าคนที่เกิดมาทั้งเด็กและผู้ใหญ่ไม่ว่าจะเป็นหญิงหรือชายย่อมมีอะไรอย่างหนึ่งสิงอยู่ในร่างกายมาแต่กำเนิด เมื่ออยู่กับเนื้อตัวของผู้ใดก็จะมีความสุขความสบายไม่ป่วยไข้ได้ทุกข์ ถ้าสิ่งนั้นหนีหายไปจากตัวก็จะทำให้ผู้นั้นเป็นไข้ได้ทุกข์และอาจถึงแก่ความตายได้ สิ่งนั้นคือ ขวัญ

ชาวอีสานถือกันว่า ขวัญ คือสิ่งที่ไม่มิตัวตน แต่มีประจำชีวิตของคนและสัตว์ตั้งแต่เกิดรวม ๓๒ ขวัญ การเชื่อเรื่องขวัญนี้ไม่ใช่มีแต่เฉพาะชาวไทยในประเทศไทยเท่านั้น ชาวไทยในถิ่นอื่นๆ เช่น ไทยใหญ่ ลื้อ และลาว เป็นต้น ก็มีความเชื่อเรื่องขวัญในทำนองเดียวกัน

ทำเนียบการสู่ขวัญกระทำเพื่อปลุกปลอบน้ำใจให้ดี ให้กล้า และมั่นคงปรากฏเหตุแห่งการสู่ขวัญมีทั้งดีและไม่ดี

พิธีที่ทำ มีการแต่งพาขวัญ บายศรี ๓ ชั้น ๕ ชั้น หรือ ๙ ชั้นมีดอกไม้ ข้าวต้ม ขนม กล้วย และข้าวของเครื่องใช้ตามสมควรแก่ผู้เป็นเจ้าของขวัญแล้วมีผู้สวดอธิษฐานต่อสิ่งศักดิ์สิทธิ์ จุนเทียน

^๑ พระยาอนุมานราชชน , การศึกษาเรื่องประเพณีของไทย (กรุงเทพฯ : ราชบัณฑิตยสถาน , ๒๕๐๕) , หน้า ๘

^๒ ระวีวรรณ อินทร์แฮม , เรื่องเดิม , หน้า ๑๙๘.

^๓ ราชบัณฑิตยสถาน , เรื่องเดิม , หน้า ๑๐๑

เวียนหัว จดรูปไปไหว้พระ กล่าวเชิญขวัญให้เป็นมงคลทุกประการ คำสู่ขวัญเรียกว่า สูตรขวัญ เนื้อความที่มักจะกล่าวถึง คือ ให้อยู่ดีมีแสง ให้สดให้ใส มีโชคมีชัย ให้ร่ำให้รวย ให้ค้าให้คูณ เป็นต้น^๕

ประเพณีสู่ขวัญที่ปรากฏในเรื่องหน้าผากโลกะดัน : ตอนที่เศรษฐีสู่ขวัญเมื่อทำวหน้าผากเกิด

เศรษฐีก็มีใจปฏิบัติด้วยว่าฮักลูกแก้วเก่งกลายใจเจ้าก็ฮีบหาฝ่ายพรหมจารีมาผูกแขนลูกน้อยแห่งตนด้วยคำว่า มาเยื่อขวัญเฮยขวัญเจ้าไปเที่ยวเหล่านเมืองผิแฉกก็ให้เจ้ามีมานี้ขวัญเจ้า ไปเที่ยวเหล่านผิแมนนอกฟ้าก็ให้เจ้ามีมานี้ วันนี้มาเยื่อขวัญเฮยขวัญเจ้าไปเที่ยวเหล่านน้ำดอมปลาขวัญเจ้าไปเที่ยวเหล่านดอมผิป่าแลหย่อมหญ้า มาเยื่อขวัญเฮยเมื่อนั้นเศรษฐีผูกแขนให้ลูกแก้วเจ้าก็เลยเล่าอุ้มยังลูกแก้วกึ่งมาชมแล้วไปปลงไว้เหนือดองผ้าหั้นแล^๕

ตอนย่ำจำสวนผูกข้อมือสู่ขวัญให้ทำวหน้าผากและนางผุสดีลูกสะไภ้

เจ้ากุมารผู้ประเสริฐกับทั้งลูกสะไภ้กษัตราเจ้าทั้ง ๒ ก็พร้อมกันหามเอาเตียงเครื่องสมมาเข้ามามอบพระกัมขาปให้เอยเยกษัตริย์นี้ผู้ข้าทั้ง ๒ ของสมมาอุปฐากตามภาคพื้นทูลถ้อยผู้ข้าขอพระอนุญาตเมื่อข้อยพราจากเจ้านานเห็นจักจาเป็นตายสังขันธ์ได้ ข้อยก็ฮ้องอ้าให้มีลิ้มแลนา แต่นั้นนางผุสดีลูกสะไภ้กัมขาปให้ขอพรเลอรชรแก่หมู่แห่งย่าเถ้าก็ตีมถวายพรให้พระภูธรยืนยาวยิ่งขอให้อสา เจ้าลูกแม่ทั้ง ๒ กับผิป้องเลี้ยงด้วยอานุกาพยืนยาวอัน ๑ ลูกฮักแม่ทั้ง ๒ จงให้ยืนพันปีจึงเถ้าข้าเถอญ ตูราเจ้าลูกฮักแม่เฮยเมื่อนั้นยายเถ้าจำสวนก็บายเอาด้ายมุงคุณผูกแขนให้แก่เจ้าทั้ง ๒^๖

ประเพณีสู่ขวัญในเรื่องหน้าผากโลกะดันมีทั้งการสู่ขวัญเมื่อเกิด สู่ขวัญแต่งงาน ชาวอีสานเห็นความสำคัญในทางจิตใจมาก ดังนั้นการดำเนินชีวิตแทบทุกอย่างจึงมักจะมีการสู่ขวัญควบคู่กันไปเสมอ เพื่อเรียกร่องพลังทางจิต การสู่ขวัญมีหลายประเภทแต่ละประเภทจะสะท้อนให้เห็นสภาพของสังคมชาวบ้านโดยแท้จริง เช่น สู่ขวัญเด็กน้อย สู่ขวัญคนออกกรรม สู่ขวัญนา สู่ขวัญพระเณร สู่ขวัญบ่าวสาวกินดอง สู่ขวัญคนเจ็บป่วย สู่ขวัญควาย สู่ขวัญช้าง สู่ขวัญนา สู่ขวัญลาน สู่ขวัญข้าว สู่ขวัญเล่า สู่ขวัญกองข้าว สู่ขวัญเสาเอือนปลูกใหม่ สู่ขวัญเอือน สู่ขวัญบ้าน สู่ขวัญเมือง สู่ขวัญผู้ใหญ่ สู่ขวัญผู้ต้องจากทางไกล สู่ขวัญผู้ที่จะไปไกล สู่ขวัญผู้ที่จะไปผจญภัย สู่ขวัญเพื่อความสวัสดิ์มีชัย สู่ขวัญหลวง แม้แต่สู่ขวัญเกวียนก็มี^๗

^๕ ปริญญาณภิกขุ , ประเพณีโบราณไทยอีสาน (อุบลราชธานี : โรงพิมพ์ศิริธรรม , ๒๕๑๐) , หน้า ๒๐๖-๒๑๑ .

^๕ พระอริยมุนี เขมจารี หน้าผากโลกะดัน, หน้า ๒๖.

^๖ พระอริยมุนี เขมจารี หน้าผากโลกะดัน, หน้า ๒๓.

^๗ มหาวิทยาลัยศิลปากร , คณะอาจารย์และนักศึกษาคณะโบราณคดี , อีสานคดี (กรุงเทพฯ: ปี . เอส การพิมพ์ , ๒๕๒๑) , หน้า ๗๔ .

ข.อีตเจ้าคลองขุนหรืออีตคลองกษัตริย์

คลอง คือ แบบแผนหรือแนวทางการดำเนินชีวิต ตรงกับภาคกลางว่าทำนองคลองธรรม

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ ได้กล่าวไว้ว่า ดองหรือคลองหรือครลองได้แก่แนวทางหรือกรอบกติกาที่พึงใช้เป็นหลักปฏิบัติมี ๒ ตำราคือ สำหรับบุคคลธรรมดาประพฤติปฏิบัติเป็นกิจวัตรในระหว่างครอบครัว ผัวเมีย บ้านเรือน หรือต่อศาสนาแบบหนึ่งและสำหรับท้าวพระยาผู้ปกครองบ้านเมืองต้องประพฤติปฏิบัติเป็นกิจวัตรด้วย เรียกกันว่า คลองธรรมสิบสี่อย่างเช่น

๑. อีตเจ้าคลองขุน เป็นหลักสำหรับผู้ปกครองในสมัยโบราณขุนก็คือเจ้าเมืองหรือกษัตริย์อีตเจ้าคลองขุนนี้เทียบได้กับรัฐธรรมนูญว่าด้วยหน้าที่กษัตริย์และแนวนโยบายของรัฐ
๒. อีตท้าวคลองเพียร ว่าด้วยหน้าที่ของเจ้าเมือง มีข้อความคล้ายคลึงหรืออนุโลมตามอีตเจ้าคลองขุนโดยมีอาณาเขตจำกัดภายในแต่ละเมือง
๓. อีตไพร่คลองนาย
๔. อีตบ้านคลองเมือง ประเพณีของบ้านเมืองแต่ละเมืองจะต้องมีการปฏิบัติตามอีต ๑๒
- ๕.อีตปู่คลองย่า
- ๖.อีตคลองตายาย
๗. อีตพ่อคลองแม่ (พรหมวิหารธรรม)
๘. อีตไ้คลองเขย (หลักปฏิบัติของลูกสะใ้ลูกเขย)
- ๙.อีตป้าคลองลุง
๑๐. อีตลูกคลองหลาน
๑๑. อีตเถ้าคลองแก็ (ธรรมของผู้ชายที่มีต่อเด็ก)
๑๒. อีตปีคลองเดือน (อีตสิบสอง) คือปฏิบัติการทำงานให้สอดคล้องกับปีเดือน
๑๓. อีตไ้คลองนา คือหลักปฏิบัติในเวลาทำไร่ ทำนา
๑๔. อีตวัดคลองสงฆ์ เป็นหลักสำหรับบุคคลที่จะต้องถือปฏิบัติในระหว่างครอบครัว ผัวเมีย บ้านเรือน ต่อพระศาสนา^๔

อีตเจ้าคลองขุนหรืออีตคลองกษัตริย์ ในเรื่องหน้าผากไกลกะตัน มีปรากฏตอนท้าวหน้าผากครองเมืองฟ้าสมัง มีดังนี้

บัดนี้กูจักสอนสู่ให้คลองธรรมอันประเสริฐ แล้วจ้อมันจำไว้อย่าลืม อันนึ่งอย่าอนพันกลายคลองนานตั้น อันนั้นไปบอดเข้าคำไ้แล่นถึง ท่านเฮย อันนึ่งอย่าโอดอ้างคำประมาทโยโส มันบ่เป็นคลองธรรมเทศนาสอนไ้ไ้ผู้มิญได้เป็นพระยาทรงแทนให้ค้อยฮักไพร่น้อยเสมอเพียงฟ้าตา นั้นเนอ เป็นดั่งจามรีเพียงแพงหางลำยั้งมันก็แพงยั้งลำชนเหียนกับหายอย่าไ้ฮักผู้พิ้งเพ็นเป็นหนักให้ค้อยวิจารณ์ถึงอำเพิงพันชั้นให้ค้อยตรองหาฮู้เฮียนคลองอัน

^๔ สิริวัฒน์ คำวันสา, อีสานปริทัศน์ พิมพ์ครั้งที่๒ (กรุงเทพฯ : กรุงเทพมหานครการพิมพ์ , ๒๕๒๔) , หน้า ๗-๑๐.

ประเสริฐ ให้อภัยแก่กายเข้ากันตันผูกปลายยามเมื่อเสนาอุ้งเชิงความพร้อมพาให้คล่อง
 ขอมชอบอุ้งกลไ้วเลศขุน สำเนียง อุ้มกั้วอ้าวอดคำสะหาห คือตั้งมีปัญญาสิ้นคนทั้งค่าย
 ใจเป็นใบ้หินชนชาติชั่วลักลั่นลัมเคื่องฮ้อยไพร่เมือง สำเนียงมักอวดพันว่าลายลงตัวะ
 แปลงคำหลบลายนายแสนชั้นคันทากเอาทนต์แท้เชิงสูญเสียเปล่า อย่าได้เลี้ยงคนชั่ว
 ทราม แท้ตาย สำเนียง อุ้งโลกเสียวหาชอกเชิงกล กวนการผิตย้านายเป็นน้อย สำเนียง
 แปลงตนเข้าทำขุนหาฮึดใจสอດเกี่ยวสนมหน้าแม่เมือง สำเนียงแปลงเพศเพียงเสมอवाद
 อาจารย์ ในทรวงกลับเกิดใจแสนชั้น ผุ่งนี้ราชาเลี้ยงเป็นโกลย่งยาก จจริงแล้ว สำ
 เนียง ฮึดด้วยครองราชย์ราชา ตรองการตีใส่เมืองเร้งเร้อย ยามเมื่อราชาคั่นคาทรวง
 ทรวงโศกมันเกี่ยวแก่การฮ้ายก็เล่าหาย สำเนียงจบเพทด้วยมนต์มากยาฆ่า ใจเป็นสตัยต่อนาย
 มีเสี้ยว ยามเมื่อโกลยัยต้องมันบองแก่เกี่ยว ก็จึงหายโศกฮ้อนเมื่อนายอยู่กะเสมสำเนียง
 เป็นขุนกล้าสงครามคาดเคร้งใจซื่อแท้จตั้งต่อนาย ผุ่งนี้ราชาเลี้ยงนครเฮาเอื่องฮ้องจจริง
 แล้วให้คิดแจบแจ้งจำหมั่นอย่าลืมนั้นเนอ ให้จ้อแจ้งครองราชย์ราชา ในนครเฮาตั้ง
 ตาสองก้าให้อภัยแพงเพียรปองราชาแก่เกี่ยว เมื่อใดการณเกิดฮ้อนของไว้อย่าลา แท้
 แล้ววันนี้อย่าได้ตามตนตั้งสุราสมเสพ ให้อภัยฮึดฮึดบ้านคลองเค้าแต่เดิม ยามเมื่อ
 อมรินทร์ล้าเหวยดาวดิงสยอດ ก็หากดับเผื่อหล้าจมพื้นฮากเสมรุ อันนี้ อย่ายได้ใจดำ
 ด้วยราชาล็กโลก บาปแบ่งให้คำฮักก็เล่าถึงแท้แล้ว อันนี้อย่ารวนล้อราชาเกินกาจ นั้น
 เนอ ท่านให้อภัยฮ้อนจิงดี แท้ตาย จำจ้อไว้การฮึดครองกษัตริย์^๙

สิริวัฒน์ คำวันสา ได้แสดงความคิดเห็นเกี่ยวกับครองสิบสี่ว่าเป็นหลักสำหรับสังคมในสมัยที่
 กฎหมายยังไม่เจริญการอยู่ร่วมกันเป็นหมู่คณะไม่มีหลักปฏิบัติร่วมกันสังคมก็ไม่มีระเบียบไม่สงบ
 ดังนั้นคนโบราณเขาจึงกำหนดหลักสำหรับสังคมไว้ และคงจะมีความมุ่งหมายไว้ว่า ฮึดใช้สำหรับ
 ศาสนาส่วนคลองใช้สำหรับด้านการปกครองบ้านเมืองหรือถ้าจะพูดอีกอย่างก็ว่า มีหลักปฏิบัติทั่วถ้วน
 คติโลกคติธรรมพร้อมบริบูรณ์ แม้แต่ปัจจุบันเมื่อกฎหมายบ้านเมืองและการศึกษาด้านอื่นๆเจริญขึ้น
 ฮึดสิบสอง-คลองสิบสี่ของอีสานก็ยังคงมีความสำคัญไม่ลดน้อยลงเลย^{๑๐}

ประเพณีการเล่นดนตรี

คำว่า ดนตรี มาจากภาษาสันสกฤตคำว่า ตันตริ แปลว่า สาย เครื่องสายหรือเครื่องดนตรี
 จำพวกสาย ดนตรีตามความหมายพจนานุกรมไทยฉบับราชบัณฑิตยสถาน ปี ๒๕๒๕ กล่าวไว้ว่า
 “เสียงที่ประกอบกันเป็นทำนองเพลง , เครื่องบรรเลงซึ่งมีเสียงดังทำให้รู้สึกเพลิดเพลินหรือเกิด
 อารมณ์รัก โศก หรือ รื่นเริง”

^๙ พระอริยมุนี เขมจารี หน้าผากเกลือกด้น, หน้า ๔๑.

^{๑๐} รองศาสตราจารย์ สิริวัฒน์ คำวันสา ของดีอีสาน, (กรุงเทพฯ: บุญนิการพิมพ์ ๒๕๒๓) หน้า ๗.

ในวรรณกรรมเรื่องหน้าผากไกลกะตัน กวีได้แสดงให้เห็นความสำคัญของดนตรีโดยได้กล่าวถึงเรื่องดนตรีไว้หลายตอน เช่น ตอนท้าวฟ้าสมังจะเข้านอน , ตอนท้าวกระตันครองเมืองยางแดง , ตอนพระเจ้าอิงคยเสด็จประพาสอุทยาน ตัวอย่าง เช่น

“ฟ่งยินตริยาขับกล่อมเพลงคี่ค้อย ฟ่งยินแถมไค้ตะโพนสวงสวนเสพ ฮีอำขึ้นนครกว้างหวงวนหงวย ท้าวกลมกลิ้งฮักฮูปแพงศรี ตะโพนพินขับกล่อมกันคี่ค้อย”

“แต่นั้นกุมพลพร้อมพระยายางเต้าแต่ง แล้วม่วนเล่นละแมนพร้อมเสพองค์ ยักยแยกเต้าละครแอ่นเชิงปลา เทียนละเม้งแมนขับมื่ออำอิง ประสงค์เสียงเกลี้ยง เพลงลออ่วยอื่น กิ นเรศเปื่องระหวายเหลื่องแกว่งแทน ตริเยศข้าวอนปีพิณระบำ ตะโพนพินขับกล่อมพระองค์คี่ค้อย”

“นางกระสังย่องไควแพนก้าวแกว่ง ตะโพนต๋อยต๋องละครเหลื่องหลากเชิงแพน กล่อมกลิ้งโดยอ่อนนวนบทตริยานันเสียงป้ออำอิง พิณเคนได้สือสวงเสพ ต๋องฮีนหัวดีพร้อมปาวประจำ”

๔.๔.๒ อิทธิพลด้านสังคม

สังคมและการปกครอง

การปกครองในสมัยก่อนเป็นการปกครองแบบราชาธิปไตย ในเรื่องหน้าผากไกลกะตันกล่าวถึงการปกครองไว้หลายตอน เช่น ตอนท้าวกระตันครองเมืองยางแดงตอนท้าวหน้าผากครองเมือง ตัวอย่าง เช่น

บัดนี้ กูสอนข้าแสนพระยาจำจ้อเอาเทอญ หลับตั้นให้คะนิงฮู้ฮอดคลองท่านเฮยอัน นึ่งไฟผู้ทรงสืบสร้างเหวราชย์ราชาให้ค้อยพิจารณาคิดฮ่อมเพ่งพันชั้น ให้ค้อยพิจารณาแจ้งทำนองในอาชญ์ ดีและฮ้ายเห็นฮู้เมื่อขอม บ่เชื้อสิ่งขอมเบี่ยงยามสัจสน้อยเทอญ หากจักเห็นภายลุนเมื่อขอมเห็นผู้ฮู้ อันนึ่งให้แต่งด้ายตามตัมในนคร เจ็ดวันเลาะเลียบบเมืองขอมสั่งที่ไต่ฮ้ายทำดีเฮียงฮ่วม อันนั้น เป็นฮิตเปื่องคลองเกล้าแต่เดิม แท้แล้ว อันนึ่งขอให้หมั่นสอนสั่งท้าวพวกไพร่ขุนนาย _ _ _ _ _ อย่างมักท้วงพวกไพร่เป็นผิดเขาก็กลัวสมภารขาดขวัญเงินเนื้อ อันนึ่งให้หลีกเว้นเมียท่านเป็นศึก _ _ _ _ _ กูจักสอนฮู้เชื้อเสนาชาวไพร่ให้จ้อหมั่นจำไว้อย่าลืมแท้นเอน อันนึ่งเป็นขุนตั้งเอาการตามบาท อย่างเงื่อมใจเลี้ยวจากองค์ท่านนั้นบุญมากล้นทรงแทนเป็นพระยา _ _ _ _ _ บัดนี้กูจักสอนฮู้เชื้อชาวเมืองพวกไพร่ให้จ้อหมั่นจำไว้อย่าลืม นั้นเอน อันนึ่งสูงตกแต่งสร้างฆราวาสอย่าหยุด อย่าได้เคื่องแคลนทุกข์เครื่องกินถาไเฮ้^{๑๑}

^{๑๑} พระอริยมุนี เขมจารี หน้าผากไกลกะตัน, หน้า ๑๖.

จารุบุตร เรื่องสุวรรณ ได้กล่าวถึงขนบธรรมเนียมประเพณีระบอบการปกครองของชวีสานสมัยเก่า ไว้ดังนี้

ตำแหน่งในเมืองหลวงซึ่งเป็นเอกราชหรือเป็นประเทศราช

๑. ประมุขของรัฐ มีฐานะเป็นกษัตริย์ ดังนั้นจึงใช้คำนำหน้าว่า พระเจ้า
๒. เจ้าอุปฮาด (อุปราช) เป็นตำแหน่งที่สอง
๓. เจ้าราชวงศ์ เป็นตำแหน่งที่สาม
๔. เจ้าราชบุตร เป็นตำแหน่งที่สี่

ผู้ที่อยู่ในตำแหน่งที่ สอง – สาม – สี่ มีฐานะเป็นราชวงศ์ชั้นผู้ใหญ่เป็นตำแหน่งสำหรับได้เลื่อนขึ้นไปโดยลำดับจนถึงตำแหน่งที่ ๑ ตำแหน่งที่ ๒ ตำแหน่งที่ ๓ พอจะเทียบได้กับวังหน้าและวังหลังของภาคกลาง

ตำแหน่งที่ ๑ ถึง ที่ ๔ นี้อยู่ในราชวงศ์หรือตระกูลเดียวกัน ซึ่งเรียกว่าอาญาสี่หรืออัญญาสี่ และอาจจะมิใช่เจ้าหรือท้าว คนสำคัญอยู่อีก ๔ ตำแหน่ง คือ เจ้าสุริยะ เจ้าสุริโย เจ้าโพธิสาร เจ้าสุทิสสารทำหน้าที่เป็นศาลสูง และเป็นฝ่ายปกครองชั้นสูงด้วย

ตำแหน่งขุนนางผู้ใหญ่เทียบเท่าชั้นเสนาบดีหรือกรรมการเมืองมีดังนี้

๕. เมืองแสน เทียบกับสมุหกลาโหม มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการฝ่ายทหาร
๖. เมืองจันทน์ เทียบกับสมุหนายก มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวกับราชการฝ่ายพลเรือน

ตำแหน่งที่ ๕- ๖ สองตำแหน่งนี้ในยามสันติมีหน้าที่ออกหนังสือเดินทางให้แก่ราษฎรที่จะไปตามหัวเมืองต่างๆรับและรวบรวมรายงานไปบอกข่าวสารบ้านเมือง เป็นตุลาการศาลชั้นต้นรวมตลอดทั้งดูแลกิจการบ้านเมืองทั่วไป ได้ชื่อว่า ชื่อ ของประเทศหรือเมืองมีฐานะเท่ากับเอกอัครเสนาบดีด้วย ตำแหน่งรองเจ้าหน้าที่ลงไปได้ชื่อว่าเป็นช่าง ของเมืองคือ

๗. เมืองขวา เมืองซ้าย เมืองกลาง เทียบเท่ากับเจ้ากรมสุรัสวดีคือรับผิดชอบ เกี่ยวกับการรักษาบัญชีไพร่พล บัญชีเลก รวมตลอดถึงผู้ที่มีภรรยาต่างเมืองนอกจากนั้นยังทำหน้าที่เกี่ยวกับงานราชทัณฑ์ ควบคุมดูแลก่อสร้างปฏิสังขรณ์ วัดวาอาราม และดูแลวัสดุภัณฑ์ด้วย

๘. เมืองคุก เมืองฮาม เมืองแพบ ทำหน้าที่เป็นรองหรือผู้ช่วยเมืองขวา เมืองซ้าย เมืองกลาง

๙. นาเหนือ นาใต้ เทียบเท่ากับเจ้ากรมนา หรือพลาธิการ มีหน้าที่จัดหาเสบียง ซึ่งยังอาจออกเดินทางเก็บส่วยเก็บเงินภาษีอากรไพร่พลซึ่งอพยพไปมีบุตรภรรยาอยู่ต่างเมืองที่เรียกว่า เลกเขยสู่ จัดการสำรวจสำมะโนประชากรในอาณาเขต ๓ ปี จัดการควบคุมรักษาสัตว์พาหนะ รับผิดชอบแห่งจำหน่วยเลกที่ หนี หาย ตาย พิการ ชรา อุปาสมบท

๑๐. ชานตร ชานนท์ เทียบกับเลขาธิการของอัครมหาเสนาบดี ซึ่งได้แก่ เมืองแสน และเมืองจันทน์ ถ้าเป็นระดับเมืองก็เทียบกับเสมียนตราจังหวัด

๑๑. มหาเสนา หรือ มหามนตรี ทำหน้าที่ออกคำสั่งนัดประชุมข้าราชการหรือประชุมทำพิธีการต่างๆ

๑๒. ชามหาบัณฑิต ทำหน้าที่โฆษกอ่านประกาศราชโองการหรือคำสั่งเจ้าเมืองกล่าวนำคำแข่งขันกีฬาพัฒนสัตยา อ่านตรวจสอบสารจากเมืองต่างๆ รวบรวมควบคุมบัญชีรายงานรับผิดชอบคำนวณ ศักราช เดือน ปี รักษาหอไตรหอสมุด รวบรวมและแต่งตำราต่างๆด้วย

๑๓. กรมเมือง ทำหน้าที่รักษาขนบธรรมเนียมประเพณีต่างๆเทียบกับกระทรวงวัฒนธรรม

๑๔. สุโภ ทำหน้าที่ ผู้บัญชาการทหารสูงสุด

ตำแหน่งที่ ๑ ๒ ๓ ๔ นั้นถ้าเป็นหัวเมืองเอกใช้คำว่า เจ้าเมือง อุปฮาด (อุปราช) ราชวงศ์ ราชบุตร แต่ถ้าเป็นเมืองเล็กก็ใช้ชื่อว่า เจ้าเมือง อัครฮาด อัครวงศ์ อัครบุตร

ตำแหน่งที่ ๕ ถึงตำแหน่งที่ ๑๔ ถ้าเป็นเมืองมีกษัตริย์ใช้ชื่อ พญา หรือ พระยานำหน้า แต่ถ้าเป็นหัวเมืองใช้คำว่า เพี้ย นำหน้า (เพี้ยมาจาก พญา - พิระ - เพียร ไม่ใช่เพี้ยซึ่งภาษาถิ่นหมายถึงขี้ประเภทหนึ่งซึ่งน้ำดีกำลังทำหน้าที่ย่อยอาหารไม่เสร็จ) สายอยู่ในสกุลขุนนาง เพศชายใช้ชื่อ ท้าว นำหน้า เพศหญิงใช้ชื่อ นาง นำหน้า

ตำแหน่งขุนนางอาจจะตั้งเพิ่มขึ้นได้อีกถ้ามีความจำเป็น

๑. เพี้ยชาโนชิต ชาภูธร ราชต่างใจ คามุงคุณ ทำหน้าที่มหาดเล็ก

๒. เพี้ยชาบรรทม ทำหน้าที่จัดที่บรรทมหรือที่นอน

๓. เพี้ยชาตีนแท่นเล่นดินเพี้ย เป็นพนักงานตามเสด็จหรืออารักขาเจ้าเมือง

๔. เพี้ยชาหลาบคำ^{๑๒} ทำหน้าที่เชิญพระแสงศาสตราวุธ

๕. เพี้ยชามนเทียร ทำหน้าที่รักษาพระราชวัง ปราสาท ราชมนเทียร

๖. เพี้ยชาบุฮม ทำหน้าที่กั้นพระกลด หรือ โบกจามรี

๗. เพี้ยชามาตยัตขานาย ทำหน้าที่การช่างทั้งปวง

๘. เพี้ยแขกขวา แขกซ้าย ทำหน้าที่ปฏิคมหรือรับแขกเมือง

๙. เพี้ยศรีสุนนธ์ เพี้ยศรีสุธรรม เพี้ยศรีบุญเฮือง เพี้ยศรีอัครฮาดและเพี้ยศรีอัครวงศ์ ทำหน้าที่จัดการศึกษาและการศาสนา

ตำแหน่งสำหรับชุมชนขนาดเล็กเทียบอำเภอ ตำบล หมู่บ้าน

๑. ท้าวฝ่าย หรือ นายเส้น เทียบกับนายอำเภอ

๒. ตาแสง หรือ นายแขวง เทียบกับกำนัน

^{๑๒} ศาสตราจารย์ ดร. ประเสริฐ ณ นคร ได้แสดงข้อคิดเห็นที่น่าจะเกี่ยวกับสุพรรณบัตรหรือพระราชสัญลักษณ์

๓. กวนบ้าน หรือ นายบ้าน เทียบกับผู้ใหญ่บ้าน

๔. จำบ้าน เทียบกับสารวัตร กำนัน หรือผู้ช่วยผู้ใหญ่บ้าน^{๑๓}

๔.๑.๔ อิทธิพลด้านความเชื่อ

สำหรับคำว่า **ความเชื่อ (Beliefs)** หมายถึงเห็นด้วย มั่นใจ ไว้วางใจ และนับถือ^{๑๔} ใจยอมรับว่าจริง แต่ต้องมีความรู้ตัวและความเข้าใจ เป็นผลอันเนื่องมาจากการคิดและความรู้สึกของตัวเองเท่านั้น โดยไม่มีการพิสูจน์^{๑๕} เป็นทัศนคติของแต่ละบุคคลในการที่จะยอมรับสิ่งที่ได้รู้ ได้เห็น โดยไม่ต้องการเหตุผลมาอธิบาย^{๑๖} และเป็นการยอมรับอันเกิดอยู่ในจิตสำนึกของมนุษย์ต่อพลังอำนาจเหนือธรรมชาติที่เป็นผลดีหรือผลร้ายต่อมนุษย์หรือสังคม แม้ว่าพลังอำนาจเหนือธรรมชาติเหล่านี้ไม่สามารถจะพิสูจน์ได้ว่าเป็นความจริง แต่มนุษย์ในสังคมหนึ่งยอมรับและให้ความยำเกรง^{๑๗} การยอมรับหรือการยึดมั่นนี้อาจมีหลักฐานที่จะพิสูจน์ได้หรือไม่มีหลักฐานที่จะพิสูจน์สิ่งนั้นให้เห็นจริงก็ได้^{๑๘}

กล่าวโดยสรุปความเชื่อเป็นสิ่งที่มนุษย์ค่อยๆเรียนรู้และทำความเข้าใจโลกที่เป็นมานานหลายพันปี และเชื่อว่ามีอำนาจลึกลับที่จะทำให้มนุษย์ได้รับผลดีผลร้าย เมื่อมนุษย์กลัวอำนาจลึกลับนั้น ก็จะกระทำการต่างๆ เพื่อมิให้ถูกลงโทษและเพื่อให้อำนาจนั้นพึงพอใจ ต่อมาจึงมีพิธีกรรมต่างๆ เพื่อบูชาเช่นสรวงเทพเจ้า เพราะเชื่อว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงที่เกิดขึ้นต้องมีผู้บันดาล ให้มนุษย์ตั้งเทพเจ้าประจำสิ่งนั้นๆ ขึ้น^{๑๙} ความเชื่อเกิดจากสภาพที่บุคคลให้ความมั่นใจเห็นคล้อยตาม และพร้อมที่จะปฏิบัติตามสิ่งใดสิ่งหนึ่ง แล้วนำไปถ่ายทอดให้บุคคลอื่นได้ทราบ เพื่อต้องการให้เกิดความมั่นใจเห็นคล้อยตาม และปฏิบัติตามด้วย โดยไม่คำนึงว่าความเชื่อนั้นๆมีเหตุผลที่สามารถพิสูจน์ได้หรือไม่

^{๑๓} สิริวัฒน์ คำวันสา . *เรื่องเดิม* , หน้า ๑ – ๓ .

^{๑๔} มานิต มานิตเจริญ, *พจนานุกรมใหม่-ทันสมัยสุด*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์การพิมพ์พระนคร , ๒๕๑๔), หน้า ๔๕๓.

^{๑๕} [http : //home.att.net/~ag2kh/contena.htm](http://home.att.net/~ag2kh/contena.htm).- ๒๖/๓/๒๕๔๖

^{๑๖} The University of Chicago, *The New Encyclopaedia Britannica*, (Chicago : University Chicago Press, 1985), p. 63.

^{๑๗} ธวัช ปุณโณทก, "วัฒนธรรมพื้นบ้าน คติความเชื่อ" ใน *วัฒนธรรมพื้นบ้าน : คติความเชื่อ*, (กรุงเทพมหานคร : โรงพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๘), หน้า ๓๕๐-๓๕๑.

^{๑๘} ทศนีย์ ทานตวนิช, *คติชาวบ้าน*, (ชลบุรี : มหาวิทยาลัยศรีนครินทรวิโรฒ บางแสน, ๒๕๒๓), หน้า ๒๒๔.

^{๑๙} ดนัย ไชยโยธา, *ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น*, (กรุงเทพมหานคร : โอ.เอส.พริ้นติ้ง เฮาส์, ๒๕๓๘), หน้า ๔๙.

และชี้ให้เห็นว่าความเชื่อของคนมีมูลเหตุมาจากความไม่รู้ ความไม่รู้ทำให้เกิดความกลัว ครั้นเมื่อมีความกลัวแล้วจึงคิดสร้างความเชื่อขึ้นมาเพื่อให้เป็นที่พึ่งทางใจ ความเชื่อบางอย่างอาจหมดความจำเป็น ไม่มีประโยชน์ และไม่มีคามหมายโดยตรงต่อชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน แต่มีคุณค่าทางประวัติศาสตร์เพื่อให้อนุชนได้ศึกษาเหตุผลและสาระที่เกิดจากความเชื่อในสิ่งต่างๆ^{๒๐}

(๑)แนวคิดและความเป็นมาของความเชื่อ

ความเชื่อมีวิวัฒนาการตามลำดับขั้นตอนดังนี้^{๒๑}

๑. ความเชื่อวิญญาณในธรรมชาติ (Animatism) เป็นความเชื่อที่ว่าธรรมชาติเหล่านั้นมีตัวตน มีอำนาจพิเศษและก่อให้เกิดคุณและโทษแก่มนุษย์ได้ จึงไถ่เกรงกลัวและกราบไหว้

๒. ความเชื่อในคติถือผีสางเทวดาหรือวิญญาณนิยม (Animism) เชื่อว่าในธรรมชาติทั้งหลายมี เจตภูตหรือวิญญาณ (spirit) ที่มีอำนาจทำให้เกิดความทุกข์อาจเป็นมารร้ายผีสาง ส่วนที่ทำให้เกิดสุขอาจเป็นเทวะ สร้างภาพเหล่านั้นขึ้นตามความนึกคิดของตนเอง เป็นเทพเจ้าหรือผีสางเทวดาแล้วนับถือในภาพนั้น

๓. ความเชื่อวิญญาณบรรพบุรุษ (Ancestor Worship) เชื่อว่าวิญญาณบรรพบุรุษที่ตายไปแล้วไม่ได้ไปไหน ยังคงอยู่ปกป้องรักษาดูแลบุตรหลานของตนอยู่ ทำให้เกิดการบูชาวิญญาณบรรพบุรุษ

๔. ความเชื่อในเทพเจ้าหลายองค์หรือ พหุเทวนิยม (Polytheism) มีการสร้างภาพ เทพเจ้าตามมโนคติของตน โดยคิดเห็นว่าธรรมชาติอย่างใดควรมีรูปเป็นอย่างไร และธรรมชาติอย่างไหนดำรงอำนาจสูงกว่ากันอย่างไร เทพเจ้าแต่ละองค์มีอำนาจลดหลั่นกัน และมีหน้าที่แตกต่างกัน

๕. ความเชื่อในพระเป็นเจ้าองค์หนึ่งของชนกลุ่มหนึ่งหรือติเทวนิยม (Henotheism) เป็นการนับถือเทพเจ้าตามกลุ่มชนวรรณะของตนไม่ปะปนกัน

๖. ความเชื่อในพระเป็นเจ้า^{๒๒} องค์เดียวหรือเอกเทวนิยม (Monotheism) เป็นความเชื่อว่ามีพระเป็นเจ้าองค์เดียวอยู่เพียงองค์เดียว เป็นมหาเทพผู้สร้างสรรพสิ่ง ทรงอำนาจยิ่งใหญ่ เป็นวีรบุรุษ

๗. ความเชื่อในปัญญาของมนุษย์ ใช้เหตุผล ไม่ยอมขึ้นอยู่กับอำนาจของสิ่งที่มองไม่เห็น และไม่สามารถพิสูจน์ได้ ความรู้เหตุผลคือลำดับสูงสุดแห่งปัญญาของมนุษย์ เป็นมูลเหตุให้เกิดพระพุทธศาสนา

^{๒๐} นันทนา ขุนภักดี, รายงานการวิจัยวิเคราะห์ความเชื่อของชาวไทยในสวัสดิรักษา, พิมพ์ครั้งที่ ๒, (นครปฐม : โรงพิมพ์มหาวิทยาลัยศิลปากร วิทยาเขตพระราชวังสนามจันทร์, พ.ศ. ๒๕๓๐), หน้า ๒๔๖.

^{๒๑} ดนัย ไชโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, หน้า ๔๙- ๖๓.

^{๒๒} ราชบัณฑิตยสถาน, พระเป็นเจ้า แปลมาจาก God, พจนานุกรม ศัพท์ปรัชญา อังกฤษ-ไทย, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพมหานคร : บริษัทอมรินทร์ พริ้นติ้ง กรุ๊ป จำกัด, ๒๕๓๒), หน้า ๔๖.

สรุปว่า ความเชื่อของมนุษย์เกิดจากความรู้สึกว่า ไม่ปลอดภัยจากอำนาจเหนือธรรมชาติ เมื่อเกิดเหตุการณ์ทางธรรมชาติที่ทำอันตรายต่อชีวิตและทรัพย์สินของมนุษย์ และเมื่อมนุษย์หาเหตุผลมาอธิบายไม่ได้ จึงเกิดความคิดว่าจะต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งบันดาลให้เป็นไป และสิ่งนั้นจะต้องมีอำนาจเหนือธรรมชาติซึ่งไม่สามารถบอกได้ว่าอำนาจเหนือธรรมชาตินั้นคืออะไร จึงมีจินตนาการขึ้นตามความรู้สึกว่าสิ่งที่มีอำนาจเหนือธรรมชาติคือ ภูตผี ปีศาจ วิญญาณ เทวดา นางไม้ เป็นต้น^{๒๓}

ความเชื่อเป็นส่วนหนึ่งของความเป็นมนุษย์ ความเชื่อสิ่งเหนือธรรมชาติย่อมมีอิทธิพลต่อชีวิตมนุษย์ หมายถึงเชื่อในพลังอำนาจที่จะบันดาลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงสิ่งใดสิ่งหนึ่งในจักรวาล^{๒๔}

(๒)ระบบความเชื่อ

ความเชื่อของมนุษย์เกิดขึ้นจากความไม่รู้^{๒๕} ซึ่งพระพุทธองค์ตรัสว่าเป็น “อวิชชา” เมื่อได้พบเหตุการณ์ทางธรรมชาติ เช่น ฟ้าผ่า แผ่นดินถล่ม จึงเกิดความคิดว่าต้องมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งกระทำให้เกิดขึ้น จึงพากันสร้างผี วิญญาณ เทพารักษ์ขึ้น แล้วพากันนึกคิดว่าสิ่งที่สร้างขึ้นมานั้นมีรูปร่างตามจินตนาการของตน และทำพิธีกรรมต่างๆเพื่อบูชา สักการะ เช่น บวงสรวง เพื่อให้สิ่งที่ตนคิดว่ามีอยู่นั้น ผ่อนคลายความรุนแรง และมีเมตตากรุณา ไม่ทำร้าย และบันดาลความสุขมาให้ ความเชื่อแบ่งออกเป็น ๒ ประเภท^{๒๖} คือ

๑. ความเชื่อทั่วไป หรือความเชื่อธรรมดา (Belief) เช่น นรก สวรรค์ ความฝัน
 ๒. ความเชื่อที่แฝงไว้ด้วยความกลัว หรือ ความเชื่อทางไสยศาสตร์ (Superstition)
- ความเชื่อดังกล่าวนี้อาจย่อยเป็น ๑๒ อย่าง คือ
๑. ความเชื่อเกี่ยวกับปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ
 ๒. ความเชื่อเกี่ยวกับยากลางบ้าน
 ๓. ความเชื่อโชคลาง
 ๔. ความเชื่อเกี่ยวกับฤกษ์ยาม นิมิต ฝัน
 ๕. ความเชื่อทางไสยศาสตร์
 ๖. ความเชื่อลักษณะของคนและสัตว์

^{๒๓} ดนัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, หน้า ๖๘-๖๙.

^{๒๔} ศรีศักร วัลลิโภดม 2536: 29 อ้างใน ดนัย ไชยโยธา, ลัทธิ ศาสนา และระบบความเชื่อ กับประเพณีนิยมในท้องถิ่น, หน้า ๗๓.

^{๒๕} สัญญา สัญญาวิวัฒน์, ปสาณ วิถีวัฒนา, ศาสนาและความเชื่อในกรุงเทพมหานคร (กรุงเทพมหานคร : จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๖), หน้า ๑๔.

^{๒๖} เรื่องเดียวกัน, หน้า ๑๕.

๗. ความเชื่ออันเนื่องมาแต่ศาสนา
๘. ความเชื่อเกี่ยวกับการทำมาหากิน และอาชีพ
๙. ความเชื่อเกี่ยวกับประเพณี
๑๐. ความเชื่อเรื่องเคล็ดและการแก้เคล็ด
๑๑. ความเชื่อเกี่ยวกับนรกสวรรค์ ชาต ิภพ
๑๒. ความเชื่อเกี่ยวกับเลขดี เลขร้าย วันดี วันร้าย ฯลฯ

(๓) ผลของความเชื่อ

ความเชื่อนับเป็นพื้นฐานแห่งการนับถือสิ่งศักดิ์สิทธิ์ ประโยชน์ของความเชื่อ ทำให้มีลักษณะต่างๆ ดังนี้ คือ ^{๒๗}

๑. ความเชื่อทำให้เกิดความมั่นใจ
๒. ความเชื่อทำให้เกิดพลัง
๓. ความเชื่อทำให้เกิดการสร้างสรรค์
๔. ความเชื่อทำให้เกิดความสามัคคี
๕. ความเชื่อทำให้เกิดรูปธรรม (สัญลักษณ์)
๖. ความเชื่อเป็นพื้นฐานให้เกิดปัญญา
๗. ความเชื่อทำให้การนับถือศาสนาเป็นไปอย่างมั่นคง
๘. ความเชื่อทำให้เกิดฤทธิ์ทางใจ

ในทางตรงกันข้าม หากความเชื่อนั้นเป็นความงมงายไม่ใช้วิจารณ์ญาณ กล่าวคือ เชื่อตามคำบอกเล่าของบรรพบุรุษ โดยมิได้พิจารณาไตร่ตรองหาเหตุผล ก็ทำให้เกิดผลเสียแก่ชุมชนสังคม โดยเฉพาะในการพัฒนาประเทศ เพราะนอกจากจะไม่ให้ความร่วมมือแล้ว ยังกระทำการต่อต้านอีกด้วย

ในวรรณกรรมอีสานเรื่องหน้าผากไกลกะตันนั้น มีระบบความเชื่อหรือเรื่องที่เป็นความเชื่อนั้น ดังนี้

ก.ความเชื่อในความฝัน

ชาวอีสานมีความเชื่อถือเรื่องความฝันว่าเป็นเครื่องบอกเหตุการณ์ล่วงหน้าเมื่อจะเกิดเหตุการณ์สำคัญจะฝันให้รู้ตัวก่อนเสมอ เมื่อทำวหน้าผากจะลงไปเกิดที่เมืองคำมูล พระเจ้าคำมูลก็ฝันว่า พระจันทร์ตกลงมีเยือกปราสาทส่องแสงอร่าม

พระกัโศยาสันยังยามน้อยลวดฝันฝันว่านอนในอาสน์ ฝันว่าจันทร์ดวงได้ลงตั้งคร่อมนคร แสงเหลืองล้ำเยื้องแสงสีมาศ เสด็จจว่นเข้าปราสาทแก้วเนาค้างแค่หลับน้อยยิบคำคุ้มฮุ่งอรชร ผ่อเห็น

^{๒๗} อ้างแล้ว.

สุริยาไสส่องยามเอื้องฟ้า พอยามเมียนตริยาได้ลั่นอามาศัย้ายทูลท้าวทือย่า แต่นั้น หมอทวาย
ย้ายทูลคดีถวายบาท คุณเลขตั้งหารย้ายโยกทวาย

เมื่อพระเจ้าคำมูลเล่าความฝันให้โหรฟัง โหรทำนายว่าเป็นศิระชะ ส่วนที่เป็นหน้าผากของพระ
อินทร์ได้ตกลงมาค้างที่ยอดปราสาท เรื่องความฝันและความเชื่อต่างๆมีมักจะคู่กันไปกับ
โหราศาสตร์ซึ่งว่าด้วยการพยากรณ์ชีวิต

ข.ความเชื่อในเวทมนต์คาถา

ความเชื่อเรื่องเวทมนต์คาถา ไสยศาสตร์มีอยู่ในจิตใจของคนไทยเป็นเวลานานไม่ว่าจะ
เป็นเรื่องการป้องกันตัว การทำเสน่ห์ เมตตามหานิยม การอยู่ยงคงกะพัน ฯลฯ ความเชื่อนี้ถือ
เป็นหลักปฏิบัติเห็นจริงตามกันด้วยความรู้สึก เกิดจากสิ่งที่มีอำนาจเหนือมนุษย์

ลักษณะความเชื่อวิชาอาคมเช่นนี้เนื่องมาจากความยึดมั่นในพระพุทธศาสนาและมีพื้นฐาน
ความเชื่อเดิมมาจากศาสนาพราหมณ์ เมื่อประกอบพิธีต่างๆ เกี่ยวกับชีวิตยังต้องพึ่งพาไสยศาสตร์
เวทมนต์คาถา ไสยศาสตร์ ที่มีอยู่ในเรื่องหน้าผากไกลกะดันเป็นเรื่องของการชุบชีวิต การต่อสู้
แสดงฤทธิ์

ค.ความเชื่อในการชุบชีวิต ตอนที่ท้าวหน้าผากรบกับยักษ์กันดาร มีการใช้เวทมนต์คาถา
ชุบชีวิต

“ โอมพลได้สามก๊อปลายหมื่น คันธัพพาศูเห็นเชื้อตุมตาย มันก็ฮวายเวทมนต์แก้วสาม
ทีปูนเป่า มารหมูล้มคินเสียงคู่ตัว “

“ มารเมินเห็นไพรพลจมเสียง มันก็ฮวายเวทมนต์แล้วสับปึงปูนเป่า มารพวงล้มเลย
ตั้งตัวคิน ตอนม้ามณีการบรยักข์กุมภกันต์

“ ม้าบ่อแผ่เสียงล้าต่อมาร มารมุ่นม้อยฮ้อยโกฏิตายกอง มันฮวายอาคมเป่าพลคิน
พร้อม “

ง.ความเชื่อในการต่อสู้แสดงฤทธิ์ การใช้คาถาอาคมแสดงฤทธิ์ในการสู้รบในเรื่องหน้าผาก
ไกลกะดันมีอยู่ตลอดเรื่องดังตอนที่แกนตัดคพระอินทร์

“ แถนก็สบเสกด้วยศรเทพมนต์อย่าทำตนเป็นยนต์ ช่วยเกิดพลังถึงจ้าว แถนก็ฮวาย
มนต์ข้าสามทีบนบอก มึงจะผายแผ่นตั้งตามท้าวท่านอินทร์คันทักไม่ทันแท้พันเสียเฮวฮีบ
“

ตอนอิทธิฤทธิ์ของแก้วมหานิล

“ แม้จักบินบนหะลวงโพยมยังได้ แม้จักดำรงได้สมุทรหลวงยังฮอด แม่นจักเวียน
แหวดล้อมกระวาทได้ตั้งใจ แม่นจักทำเกทย์ม้างจักรวาลล้มล่าว แม่นจักเปลื้องปายแผ้ว
พนักด้ามมุ่นกระจวน “

ตอนม้ามณีกาบรบยักษ์กฤษณ์

“ ม้าแปรม้างมารมุ่นไกวกระจัดมารตายมุดมุ่นลงมียัง สำเนียงตายดับเมี้ยนเจ็ดที่ตั้งต่อ สำเนียงฮ้อยคราบเมี้ยนคินได้ดังหลังตัวใดหมดเดชเสียงตายมากมีคินอาชาไนยแผลงเดชเต็งตำม้างมารฮมฮ้อนหิวตายจมมอด ม้าถีบม้างตายลุ่มล่าวเลียน “

ตอนอิทธิฤทธิ์ม้ามณีกาบ “ มณีกาบตั้งแผลงเดชโตโซเป็นนาเคนทร์ใหญ่สูงแสนด้ามทำตนตั้งพันห้วงอนโงดผาสาดตั้งเวียนล้อมคู่หลัง “

จ.ความเชื่อในการเชื่อถือผีสงเทวดา

การถือผีเป็นวัฒนธรรมของคนไทยที่มีมาช้านานและมีผลกระทบต่อภาวะทางสังคมและจิตวิทยา ทั้งนี้เป็นผลมาจากความเชื่อที่ว่าคนเราเมื่อตายไปแล้ว วิญญาณยังคงอยู่ เมื่อมีการรับนับถือศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ได้มีการเผาศพแทนการฝัง และไม่จำกัดเฉพาะกับผีของคนที่ตายแล้วเท่านั้นแต่ยังครอบคลุมไปถึงสิ่งแวดลอมอื่นๆที่ถือว่าเป็นสิ่งศักดิ์สิทธิ์มีอำนาจวิเศษ เช่น ผ่นดิน แม่น้ำ ภูเขา และต้นไม้ ผีดังกล่าวอาจจัดแบ่งประเภทได้ดังนี้

๑. ผีที่สิ่งอยู่ในน้ำและตามถ้ำ

๒. ผีบรรพบุรุษ

๓. ผีใหญ่ที่มีชื่อเรียกว่า เชื้อ หรือปู่เจ้า ซึ่งสิงสถิตอยู่บนยอดเขา ในน้ำ หรือที่อื่นๆ

ในชีวิตประจำวันของคนไทยมีการเกี่ยวข้องกับผีสงเทวดามาตั้งแต่แรกเกิด ถือกันว่าในระหว่างที่สตรีตั้งครรภ์นั้นจะต้องเสี่ยงอันตรายต่างๆทำให้ใจคอไม่สบายขวัญไม่ดีต้องหาทางป้องกัน เช่น แขนงตะกรุด ส่วนเด็กที่เกิดมาใหม่ จะมีแม่ซื้อประจำวันของเด็กติดมาด้วย

พงศาวดารล้านช้างได้กล่าวถึงผีฟ้าชื่อพระยาแถนซึ่งมรอิทธิฤทธิ์เนรมิตและทำลายล้างบ้านเมืองใดเมื่อเกิดศาสนาพุทธขึ้นแล้ว พระยาแถนก็มีฐานะเทียบเท่ากับพระอินทร์ที่พระวิษณุกรรมเป็นผู้ช่วยเหลือ ในการก่อสร้างต่างๆ เป็นผู้ที่สามารถบรรดาความสมบูรณ์พูนสุขและสวัสดิภาพให้แก่มนุษย์จึงมีประเพณีเช่นไหว้ สักการะพระยาแถน

เทพพระเจ้าตามศาสนาพุทธและศาสนาฮินดู เช่น ท้าวเวสสุวรรณ , พระอินทร์ , พระอิศวร , ท้าวมหาพรหม , ท้าวสุวรรณ ซึ่งถือว่าเป็นใหญ่ในบรรดาภูตผีปีศาจและคนเราก็มักสวดอ้อนเทพเจ้าเหล่านี้ขอให้ช่วยคุ้มครองให้พ้นจากภัยพิบัติ ในเรื่องหน้าผากไกลกะตันผู้แต่งได้รับอิทธิพลมาจากศาสนาพุทธและศาสนาพราหมณ์ผสมผสานไปกับการนับถือผีพุทธศาสนาตามคติความเชื่อของคนไทยนั้นเป็นการแสวงหาการหลุดพ้นด้วยตนเอง ด้วยการทำบุญสุนทาน นอกจากนั้นในทางปฏิบัติของพุทธศาสนายังมีการเชิญผีมารับส่วนบุญซึ่งแสดงให้เห็นทัศนะของคนไทยเราที่สามารถผสมผสานสรรพสิ่งในโลกได้เป็นอย่างดี

ในชนบทในภาคอีสานความเชื่อเรื่องผีปีศาจและเทวดายังมีให้เห็นอยู่โดยทั่วไป เช่น ในงานบุญข้าวประดับดินเป็นการทำบุญอุทิศให้บรรพบุรุษที่ล่วงลับไปแล้ว ในกรณีที่เกิดการเจ็บไข้ได้

ป่วยและรักษาไม่หายก็จะลงความเห็นว่ามีผีมาทำร้ายให้เจ็บไข้ได้ป่วย เขาจะหาหมอผีเก่งๆ มาไล่ผีให้ออกไปจากร่างคนเจ็บด้วยกรรมวิธีต่างๆในเรื่องหน้าผากไกลกะดัน ปรากฏตอนที่ ท้าวหน้าผากไม่สบาย ท้าวหน้าระลึกชาติได้ต้องการที่จะไปพบท้าวกะดัน พ่อแม่ก็ว่าพูดเหลวไหล สงสัยผีป่าจะเข้าสิง ดังคำประพันธ์

“ บัดนี้ท้าวหน้าผากชื่อชาติได้ไปทันลิม ตาบต่อเท่าถึง ๓ ปี ทัดเทียมท้าวพ่อไปخاب ไหว้เศรษฐีตนเป็นพ่อ อีพ่อเฮยช้อยสั่งมาคิดฮอดกระดันแท่นอ เศรษฐีก็ด่าลูก เค็ง เค็ง กล่าวว้าบักผีป่าบ่แม่นบ่อนว้าเล่ามาเจ้าบ่เป็นที่จาเขาจักเอิ้นว่าชาติผีป่าบ่อย่าแลให้มึงจื่อไว้ ตั้งแต่นี้เมื่อหน้ามึงอย่าได้ว่าความหาฮิตหาคลองปัดจักเทื่อ “

การนับถือเทพเจ้าสิ่งศักดิ์สิทธิ์เมื่อมีเหตุร้ายก็จะขอความช่วยเหลือจากสิ่งศักดิ์สิทธิ์ เช่น นางสุชาดา ไปขอความช่วยเหลือ ท้าวมหาพรหม ท้าวสุบรรณ พระอิศวร ท้าวเวสสุวรรณ ฯลฯ

“ เมื่อนั้นบันพระยาพรหมจึงถามว่าดูรานางสุชาดาเฮย เจ้าได้ห้วมาพรำพร้อมบ่จา สุชาดาหน่อแก้ววันทาผู้ข้าบได้จื่อห้วมาพรำพร้อมก็ข้าแลและขอให้พระบาทเจ้าห้วใหม่มา แทนก็ข้าเทอญ “

เดือดร้อนพระอินทร์ก็จะให้ความช่วยเหลือ พระอินทร์แปลงเป็นนกอินทรีมาช่วยท้าวหน้าผาก

“ บาคานยังสถิตแดนเนนังเทเวศฐ์เห็นท้าวผู้พลอยทำเพศเที่ยงสักราชอินทรี ทะยานบิน จัวยอดดอยมียัง บาไทค้ำสะเทินเสียงฮ้องฮ้ำ นกก็ทำเพศยันบินผายแผ่น ”

๔.๒ อิทธิพลในการดำเนินชีวิต

๔.๒.๑ การรักษาศีล

ผู้ใดที่กระทำตามคำสอนของพระพุทธเจ้า ประพฤติตนอยู่ในศีล ๕ ก็จะได้รับอารยกายอย่างจากสังคม ชายใดประพฤติอยู่ในศีล ๕ เป็นนิจศีลก็เป็นชายที่มีคุณสมบัติที่ดีที่ผู้หญิงควรจะเลือกไว้เป็นคู่ครองตอนพระเจ้าผอบังทูลขอเจ้าหญิงสุมนทนา ได้พูดถึงคุณสมบัติของสุทธจักรว่านอกจากจะเป็นชายรูปงามแล้ว ยังเป็นผู้อยู่ในศีลในธรรม “ ราชามีบุตราลูกชายเดียน้อย ชื่อว่าสุทธจักร ท้าวบาศรีโถมฮาบคือดังพรหมวาดปั่นเลียงแล้วหล่อลง ขากก็ทรงศีลสร้างภาวนาเข้าคำศีลห้าไว้ในเนื่อ บ่หลง บิดาคลุ่มคะนิงทรงฮือฮ่าหาผู้เป็นคู่แก้วเทียมท้าวบ่มี “

๔.๒.๒ การดำเนินชีวิต

การดำเนินชีวิตของมนุษย์นั้นควรยึดถือทางสายกลาง มิฉะนั้นจะมีความทุกข์จะมีชีวิตอยู่อย่างไม่มีความสุข เรื่องหน้าผากไกลกะดันได้สอดแทรกคำสอนในการดำรงชีวิตให้อยู่อย่างมีความสุขดังนี้

“ เพื่อหากแม่นคนบุตรผู้ใจบาปนั้นแล ชาตผู้ใดเกิดมาเป็นคนโง่ได้เห็นศาสนาก็นอนยาก แท้ตาย ผู้ใดมีลูกหลายตายหนีจากก็เป็นอันยาก ๑ ผู้ใดบ่มิใช้กินแองก็เป็นอันยาก ๑ ผู้ใดมีของหลายรักษายากก็เป็นอันยาก ๑ _ _ _ _ ผู้ใดมีลูกน้อยบ่มิฝักก็ยากอัน ๑ ดุราเจ้าทั้งหลายเหตุการณ์ผู้นี้เป็นอันน่าบวกละโลกสงสาร “

๔.๒.๓ การลักขโมย

การลักขโมยนี้เป็นการประพฤติดีที่ผิดศีลไม่ควรกระทำ เรื่องหน้าผากไกลกะตันนี้ได้ สอดแทรกคำสอนห้ามการประพฤติดีในการลักขโมยไว้ว่า

“ อย่าได้แสวงหาการลักลอบชอบเอาของแห่งท่านเมื่อนอนหลับอัน ๑ “

“ อย่าได้แสวงหาการกระทำแก่ลักผัก ลักแตงฮั่ว สวนกล้วยฮ้อย ลูกส้มลูกหลานแก่ท่าน อัน ๑

“ อย่าได้ลักต่ออย่างหมากไม้แห่งของวัด”

๔.๒.๔ การเล่นการพนัน

การเล่นการพนันนั้นเป็นอบายมุขอย่างหนึ่งที่ไม่ควรประพฤติเพราะจะทำให้เป็นผู้ที่สังคม รังเกียจ เสียเวลา เสียอนาคต เป็นที่เสื่อมเสียชื่อเสียงแก่ตนเองและวงศ์ตระกูล

เรื่องหน้าผากไกลกะตันได้สอดแทรกให้เห็นความประพฤติที่ควรหลีกเลี่ยงไม่ควรประพฤติ ปฏิบัติตอนที่ท้าวกะตันสั่งสอนชาวเมืองว่า

“ เจ้าทั้งหลายอย่าได้แสวงหาแข่งคงเหล่นหมากสกาแลเหล่นเบี้ยอัน ๑ “

“ เจ้าทั้งหลายอย่าได้แสวงหาแข่งคำอันดูคือว่าเล่นไม้แลตีมวยอัน ๑ “

การเล่นหมากสกาและเล่นเบี้ย

ระวีวรรณ อินทร์แหยม กล่าวไว้ว่า หมากสกา เป็นกีฬาในร่มปกติจะเป็นกีฬา ระหว่างกษัตริย์ ส่วนในเรื่องหน้าผากไกลกะตันนี้ ได้สอนชาวเมืองไม่ให้เล่นหมากสกาและเล่นเบี้ย แสดงว่า ในหมู่ชาวเมืองก็มีการเล่นการพนันชนิดนี้เช่นกัน

อุปกรณ์การเล่นประกอบด้วย

๑. กระดานสำหรับเดินแต้มสกา มีลักษณะเป็นรูปสี่เหลี่ยมจัตุรัสขนาด ๑๕” x ๑๕” มีตาเดินข้างละ ๑๒ ช่องเรียกว่าประตูเมือง

๒. เบี้ย ข้างละสี่ เช่น สีแดงกับสีขาว และสีละ ๑๕ ตัว

๓. ลูกเต๋า ๒ ลูก

๔. ที่สำหรับเขย่าลูกเต๋า

๕. ที่เทลูกเต๋า ๑ อัน มีลักษณะคล้ายหอยสังข์สำหรับลูกเต๋ากลิ้งลงไปบนกระดานสกา

วิธีเล่น

แต่ละข้างเขย่าแล้วหาตุ้มใครได้มากกว่าเป็นผู้ลงมือเล่นก่อน

การเดินตุ้ม เมื่อฝ่ายใดเป็นผู้เดินตุ้มก่อน จะเขย่าเต๋าพร้อมกันทั้งสองลูกแล้วเทลงในที่เทลูกเต๋า จากนั้นค่อยๆ ปล่อยให้ลูกเต๋าเคลื่อนไปตามรางเทลงสู่กระดานสกา แล้วนับตุ้มที่รวมกัน จากนั้นก็หยิบเบี้ยมาเดินตามตุ้มที่นับได้ลงไปในห้องของฝ่ายคนโดยเริ่มตั้งแต่ริมกระดานทางด้านขวามือ แล้วเดินตามช่องไปเรื่อยๆ ตามเข็มนาฬิกาเท่ากับจำนวนตุ้มที่ปรากฏ ถ้าครบ ๑๒ ช่อง ทางฝ่ายตนแล้วก็จะวนไปเดินทางฝ่ายตรงข้าม สำหรับเบี้ยที่จะเดินตุ้มนั้นจะใช้เบี้ยเพียงตัวเดียวจนครบตุ้มก็ได้หรือจะใช้หลายตัวโดยเฉลี่ยตุ้มเดินก็ได้ (แต่ต้องเดินให้หมดทั้ง ๑๖ ตัว)

การเดินต้องไม่เดินทับตาของฝ่ายตรงข้าม (ในช่องที่มีเบี้ยของฝ่ายตรงข้ามวางอยู่ก่อนแล้ว) ฉะนั้นถ้าไม่มีตาเดินก็ไม่ต้องเดิน

การแพ้ชนะ ถ้าฝ่ายใดเดินตุ้มไปเข้าเมืองตรงที่ประตูเมืองหมดทั้ง ๑๖ ตัว ก่อนก็จะเป็นฝ่ายชนะ

การเขย่าลูกเต๋านั้น ถ้าเทแล้วตุ้มปรากฏว่าเหมือนกันทั้ง ๒ ลูก เช่น ตุ้มขึ้น เป็นเลขสองเหมือนกัน จะได้ตุ้มอีกเท่าตัวคือ รวมกันได้ ๔ ตุ้ม อีกเท่าหนึ่งเป็น ๘ ตุ้ม ฉะนั้นถ้าตุ้มขึ้นเลข ๓ เหมือนกันก็จะได้ตุ้ม ๑๒ ตุ้ม นอกจากนี้ยังมีโอกาสเขย่าเต๋ไปได้ไปอีก ๑ ครั้ง แล้วนับเลขทบเข้าไปอีก ซึ่งถ้าฝ่ายใดได้เช่นนี้บ่อยๆ ก็จะเข้าเมืองได้เร็วและเป็นฝ่ายชนะ ^{๒๘}

การดื่มสุรา

การดื่มสุรา เป็นอบายมุขอย่างหนึ่ง ที่ควรหลีกเลี่ยงและไม่ควรประพฤติ เป็นข้อห้ามอยู่ในศีลข้อ ๕ ว่า “ ห้ามดื่มสุรา ” การดื่มสุราจะให้โทษแก่ผู้ดื่ม ทั้งด้านสุขภาพขาดสติ เสียวรรพละสิน อาจก่อให้เกิดการทำเลาะวิวาท ดังตอนที่ท้าวกะดันสั่งชาวเมืองว่า

“ อย่าได้แสวงหาขบถอันบ่ชอบคือว่ากินเหล้าเมามัวด้วยคำอันฮ้องให้บ่อย่าดีตาย ”

ท้าวหน้าผากได้สอนชาวเมืองว่าการกินเหล้าเป็นการประพฤติที่ไม่ดี เมื่อเมาแล้วก็จะร้องไห้ ดำว่าคนอื่น

“ อย่าได้แสวงหาการอันเฮียกท่านมากินเหล้าในเฮือนแห่งตนอัน ๑ ”

“ อย่าได้แสวงหาน้ำเหล้าเมามัว ”

๔.๒.๔ การประพาศิณในกาม

การประพาศิณในกาม เป็นการผิดศีลข้อที่ ๓ ซึ่งเป็นการประพาศิณต่อลูกเมียของผู้อื่น ในเรื่องหน้าผากไกลกะดันได้สอนเกี่ยวกับข้อห้ามในการประพาศิณในกามไว้ว่า

^{๒๘} ระวีวรรณ อินทร์แหมม . เรื่องเดิม , หน้า ๒๐๓ - ๒๐๕ .

“อย่าได้เหล่านซู้สุ่มเยียนท่าน “

“ อย่าได้แสวงหาไปเหล่านแก้มเยียนท่าน “

“ อย่าได้เดินทางกับดอมเมียนแห่งท่าน “

ความประพุดดังกล่าวข้างต้น ทำวักกะตันสั่งสอนชาวเมืองว่าไม่ควรที่จะประพุดปฏิบัติ

๔.๓ คุณค่าของหลักธรรมและคติธรรมที่ปรากฏในวรรณกรรมอีสานเรื่องหน้าผากไกลกะตัน

สำหรับการศึกษาในเรื่องวรรณกรรมอีสานเรื่องหน้าผากไกลกะตัน มาทั้งหมดเราจะพบว่า วรรณกรรมอีสานเรื่องหน้าผากไกลกะตันให้คุณค่ากับผู้ศึกษาดังต่อไปนี้

๔.๓.๑ คุณค่าต่อตนเอง ในฐานะที่เป็นคนอีสานหรือไม่ใช่คนอีสานแต่เมื่อหันมาศึกษา วรรณกรรมเรื่องนี้แล้วย่อมจะสามารถที่จะนำเอาหลักธรรมที่แทรกอยู่ในเนื้อเรื่อง เช่น หลักกรรม หลักความสามัคคี เป็นต้นมาปฏิบัติ หรือสามารถนำเอาคติธรรมที่แทรกอยู่ในเนื้อเรื่องนั้นไปปฏิบัติได้ โดยเฉพาะในเรื่องของการปกครองการเป็นผู้นำที่สามารถนำไปปรับใช้ได้เลย

๔.๓.๒ คุณค่า ต่อสังคม เนื่องจากวรรณกรรมอีสานเรื่องหน้าผากไกลกะตันนี้สามารถที่จะ เป็นให้คุณค่ากับสังคมในแง่ของการที่วรรณกรรมอีสานเรื่องหน้าผากไกลกะตันนี้มีหลักการสำคัญใน การปกครองผู้คนภายใต้ปกครองได้อย่างมีความสุข เนื่องจากว่ามีหลักการด้านการงานเพื่อยังผลให้ สำเร็จและมีหลักการเรื่องของการจัดการความรู้และความเชื่อที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมที่ตนเองอาศัย อยู่ โดยเฉพาะเรื่องของการสร้างความสามัคคีและการเป็นผู้ที่รู้จักให้ คือให้ความเข้าใจและเสียสละ นั้นเอง